

FÜGGELÉK.

AZ EGYHÁZBAN KIFEJTETT KÜLÖNBÖZŐ IRÁNYOKRÓL VAGY VALLÁSFELEKEZETEKRŐL.

79. §. Péter és Pál apostol nézetkülönbsége.

A Jézus által hirdetett tanokat az ő követői nem egyformán fogták fel. A nézetkülönbség már az apostolok között megkezdődött. Különösen Péter és Pál apostolok eltértek egymástól abban is, hogy kiket vegyenek fel a keresztények közé, Péter azt állította, hogy az Isten országának tagjai csak zsidók lehetnek, Pál minden különbség nélkül hirdette az evangéliumot zsidónak és görögnek, szolgának és szabadosnak.

E nézetkülönbség kiegyenlítésére tartottak az apostolok Jeruzsálemben legelőször közös tanácskozást, melynek eredménye az lett, hogy a keresztény egyházba a pogányok is felvehetők. E tanácskozásban tehát a Pál apostol elve jutott diadalra a Péter apostoléval szemben s ennek lehet köszönni azt, hogy a keresztény vallás kiemelkedett zsidó felekezeti jellegéből s ugyszólván világvallássá lett.

Pál apostol tette a Jézus tanításaiban való hitet is a keresztény vallás központjává. Ezért Pál apostolt úgy tekintik, mint a protestánsok apostolát, ki leveleiben mindenütt a hitet hangsúlyozta és azt tartja az üdv eszközének.

Más apróbb kérdésekben a többi apostolok között is voltak nézetkülönbségek. De ezek a keresztény vallás fejlődésére nézve nem birtak oly átalakító erővel, mint az, mely Péter és Pál között volt.

80. §. A nyugati és keleti egyház.

Amitől az egyház a különböző hitnézetekből származott viták következtében is mentve maradt, az első jelentékeny szakadást a hatalomvágy megtermette. Mert a nyugati és keleti egyház eredete első sorban a római és konstantinápolyi pátriárkák között kifejlett versengésben s amannak elsőbbségre jutásában keresendő.

A nyugati egyház hívei, más néven római katolikusok és a keleti egyház hívei között levő főbb különbségek a következők:

1-ször. A róm. katolikusok szerint a szent lélek az Atyától és fiutól származik; a görög-keleti egyház szerint csak az Atyától.

2-szor. A róm. katolikusok az urvacsorát csak egy szin alatt szolgáltatják ki. Ellenben a görög-keleti egyházban bort és kenyerét adnak az urvacsoránál.

3-szor. Aki anélkül hal meg, hogy büneiért teljes elégtételt szolgáltatott volna itt e földön, annak lelke a római katolikus egyház szerint a tisztító tüzre vettetik, mielőtt a mennyországba juthatna. A tisztító tűz kinjait azonban az egyház megrövidítheti kérés és könyörgés által. Erre szolgálnak a halottakért tartani szokott misék. A görög-keleti egyház szerint ellenben a tisztító tüzről szóló tan téves; hanem igen is van egy közép állapot a menny és föld között, hol a bünös ember büneiért meglakol, mielőtt a menny örömeinek részese lehetne. A mise, alamizsnaosztogatás s más hasonló jó cselekedetek arra valók, hogy az Isten általok könyörületre indíttassék, s így nem az egyház adja a bünbocsánatot, hanem azt csak eszközli.

4-szer: A római katolikusok szerint Krisztus Péter apostolt a maga helyetteséül hagyta. Következőleg Péter utódai, akik szerintök a római püspökök, úgy tekintendők, mint az egyház fejei, akiknek a keresztények

ugyanazon engedelmességgel tartoznak, amivel Krisztusnak; a görög-keleti egyház szerint az egyház feje maga a Krisztus és a püspökök mind egyenlő ranguak.

5-ször: A római katolikusok szerint a papok nem nőülhetnek. A görög-keleti egyház csak a püspököknek tiltja a házasságot. A papok megnősülhetnek, de ezt felszentelésük előtt kell, hogy megtegyék s csak egyszer nőülhetnek.

6-szor: A római katolikusok szerint a bérnialást csak a püspökök hajthatják végre. A görög-keleti egyház szerint csak a papszentelés van a püspökök kizárólagos jogául fenntartva.

A római pápa és a konstantinápolyi pátriárka közötti surlódás korán megkezdődött azonban a teljes szakadás, csak a 11-dik évszázadban, 1053-ban állott be. Ekkor a kiegyezésre irányzott kísérletek a kétfél kölcsönös átkozódásával megszűntek s az újabb időben megújított kísérletek is eredménytelenül maradtak. Annyit azonban idő folytán mégis kivitt a római egyház, hogy a görög keleti egyház hiveinek egy részével elismertette a pápa felsőségét, mi által maga a görög keleti egyház is két részre szakadt. Azt a részt, amely a pápa főnökségét elismeri, nevezik ma görög katolikus egyháznak, (1439-ben a florenci zsinaton szakadt el) másként egyesült vagy unitus egyháznak. A másik újabbban felvette a görög-keleti egyház elnevezést.

81. §. A katolicizmus és protestántizmus.

Minthogy a nyugati és keleti egyház között létrejött szakadásnak főindoka a hatalomvágy volt, az magát a tant nem igen érdekelte. Pedig idő folytán a keresztyénység is nagyon elferdült, s az egyházba számos visszaélés csuszott be, melyek ellen hiába emeltek szót gyakran azok, akik a tévedéseket észrevették s azoknak utját akarták állani. Végre a protestántizmussal egy új irány fejlett ki az egyházban, mely új ábrázatot adott

a keresztény egyháznak és abban a szabad vizsgálódás elvénél fogva a tant is lényeges reformokon vitte keresztül.

A katolikus és a protestáns egyház közötti főbb különbségeket ezekben foglalhatjuk össze:

1-szor: A katolikus egyház szerint az isteni kijelentés a bibliában és a szóhagyományokban foglaltatik, melyek részint a szent lélek befolyása alatt irattak, részint annak ellenőrzése mellett adattak tovább. Mindkettőt magyarázni és értelmezni egyedül az egyháznak áll hatalmában, az egyház magyarázatát pedig a hivek minden ellenmondás nélkül tartoznak elfogadni.

A protestáns egyház elve szerint az isteni akarat kijelentése csupán a szent írásban foglaltatik, mely a szent lélek ihletése alatt származott. De annak értelmezéséből az egyház nem csinálhat magának kiváltságot. Minden embernek jogában áll, hogy a szent írást olvassa és magyarázza, abból a keresztény vallást megismerje.

2-szor: A katolikus egyház azt tanítja, hogy az első ember bünesetével az ember elvesztette ugyan az Isten kegyelmi ajándékait, mint az eredeti szentséget és halhatatlanságot, de nem romlott meg egészen s nem vesztette el teljesen szabad akaratát se, csak hogy az meggyengült és hajlandóbb lett a rosszra.

A protestáns egyház, az unitáriusok kivételével, azt tanítja, hogy a büneset által az emberi természet teljesen megromlott, szabad akarata elveszett, ugyannyira, hogy már jóra nem is alkalmas.

3-szor: A bűn által Istennel meghasonlott ember a maga megigazulását a katolikus egyház szerint a szent lélek közreműködésével hajtja végre. Erre befolyással vannak a maga jó cselekedetei is s ezekhez tartoznak a böjt, a bucsujárás, szerzetesi fogadalmak is.

A protestáns egyház tana szerint az embernek a jóra ereje nem lévén, a megigazulás egyedül a szent lé-

leknek műve. Az embernek nincs egyébre szüksége, hogy megigazuljon, csak hitre, mely hitnek azonban természetes következései a jó cselekedetek.

4-szer: A katolikus egyház azt tanítja, hogy a megigazult ember több jót is tehet, mint amennyire kötelezve van, s a jóknak ezen felesleges érdeméből az érdemetlenek is részesülhetnek haláluk után, ami a tisztító tűzben való kinjaikat megrövidíti.

A protestáns egyház tana szerint az ember az Isten parancsolatait sem tudja mind betölteni, nemhogy annál több jót tegyen.

A bünt azonban Isten a Krisztus érdemeiért mindenkinek megbocsátja. A tisztító tüzről, valamint a felesleges érdemről szóló tan szentírás ellenes a protestáns egyház szerint.

5-ször: A katolikus egyház hét szentséget fogad el, a. m. a keresztséget, urvacsorát, gyónást, bérmálást, házasságot, utolsó kenetet és papszentelést. A protestáns egyház ellenben csak kettőt: a keresztséget és urvacsorát fogadja el, melyek közül az utóbbit a katolikus egyház egy szin alatt, a protestáns egyház ellenben két szin alatt szolgáltatja ki. A katolikus egyház szerint elég, ha valaki a szentségekkel él, ha nem is hisz azoknak erejében. A protestáns egyház szerint azonban csak a hívőkre nézve van kellő eredménye.

6-ször: A katolikusok szerint az egyház a megkereszteltek társulata, melynek feje a pápa, ki egyszer-smind csalhatatlan s ezen az egyházon kívül nincs idvesség.

A protestánsok szerint az egyház a Krisztusban hívő kegyes lelkek vagy a szentek egyesülete, akikhez a hitetlenek, ha szinte meg vannak is keresztelkedve, csak külsőleg tartoznak, az idvesség pedig nincs kizárólag egyik felekezeti egyházhhoz is kötve, mert abban része van az egyetemes anyaszentegyház minden tagjának.

7-szer: A katolikusoknál a papok egy külön rendet alkotnak s maguk közt is különböző rangfokozattal bírnak.

A protestánsok egy külön papi rendet nem ismernek s papjaik mindnyájan egyenlő szolgálói a Krisztusnak. Amazok áldozó papok, ezek az evangelium hirdetői. Amazoknak meg van tiltva a házasság, ezeknek nincs.

8-szor: A katolicizmussal a ceremóniák elválhatatlanul össze vannak kötve s az istentiszteletnek kiegészítő részét teszik; nálok Mária, a szentek és ezeknek ereklyéi is az istentisztelet tárgyai lehetnek.

A protestantizmus sem vet meg minden ceremóniát, de azokra nem fektet valami különös súlyt, tetszése szerint állapítja meg és változtatja a hívek szükségéhez képest. Mária, a szentek s ezek ereklyéinek tiszteletét nem engedi meg, az istentisztelet tárgya csak az istenségben határozódik.

Mindezekből nyilván van, hogy a katolicizmus bizonyos tekintetben visszaesés a zsidó és pogány vallás üres szertartásaiba, össze van vegyítve számos babonával s különös egyházi szervezete, a csalhatatlan pápával élén, a leghatalmasabb erődöt képezi az egyéni szabadsággal szemben.

Ellenben a protestantizmus elvileg a szabadság és haladás képviselője. Itt nem az egyén van az egyházért, hanem az egyház az egyénért.

82. §. Az ágostai és helvéthitű vagy ref. egyház.

A katolicizmus tekintély-hitével szemben a protestantizmus a lelkiismeret-szabadságot állítván és szabadságot adván az egyénnek a biblia vizsgálására, csakhamar bekövetkezett, aminthogy természetesen be is kellett hogy következzenek a véleménykülönbség magában a protestáns egyház kebelében is. A vitapontot mindjárt kezdetben az urvacsora kérdése képezte, melyre nézve egyik

reformátor, Luther, a szentírás szavaihoz betűszerinti értelemben ragaszkodván, megtartotta a katolikus egyház ide vonatkozó tantételét, amennyiben ő is azt állította, hogy az urvacsorában jelen van Krisztus teste és vére, azzal a módosítással azonban, hogy ez nem az átváltozásnál fogva, hanem a Krisztusnak mindenütt jelenvalóságánál fogva történik. Zwingli ellenben, a másik reformátor, azt állította, hogy Jézusnak eme szavát: „ez az én testem“ és „ez az én vérem“ nem kell betűszerinti értelemben venni, s azok csak emlékeztető jegyek a Krisztus testére és vérére.

S tulajdonképpen e hitkülömbőség képezi a válaszfalat az ágostai és helvéthitű egyház hívei között. Ami külömbőség ezenkívül a két vallásfelekezet között van, azt a következőkben foglalhatjuk össze:

1-ször: Ámbár hogy mind a két egyház a katolikus egyházzal egyértelműleg Krisztusnak kettős természet, t. i. istenit és emberit tulajdonít, mégis különböznek egymástól annyiban, hogy az ágostai hitűek szerint ez a két természet egymással közösségben van, vagyis az isteni természet az emberi természettel és megfordítva ez amazzal, kölcsönösen kicserélik a magok tulajdonságait. Innen magyarázható ki az ágostai egyház urvacso-
rai tana is, mely szerint Jézus a maga isteni természetét, a mindenütt jelenvalóságot, az emberi természettel is közölvén, az ő testének is mindenütt s így az urvacso-
rában is jelen kell lenni. Ezzel szemben a helvéthitű egyház a Krisztus két természetének ezt a közösségét tagadja.

2-szor: Abban is egyetért mind a két egyház, hogy az első ember bünesete miatt az emberi természet annyira megromlott, hogy magától a jóra sem alkalmas s megigazulását nem önerején, vagy annak hozzájárulásával, hanem egyedül és kizárólag a szentlélek segítségével eszközölheti; de amíg az ágostai hitűek szerint ez

az isteni erő különbség nélkül minden embernek, aki azt használni akarja, segítségére áll, addig a helvéthitűek szerint csak azoknak adatik, akiket Isten örök végzésénél fogva az üdvösségre előre kiválasztott s valamint mások hasztalan igyekeznek megtérni, mert az Isten örök végzésénél fogva kárhozatra kell, hogy jussanak, úgy a kiválasztottak semmiképp sem állhatnak ellene a szentlélek befolyásának s ezen alapuló üdvösségnek. Ezt a tant nevezik az előre való elrendelés vagy praedestinatio tanának, melyet Zwingli utóda, Kálvin, hozott be a keresztény egyházba s amely ellen magok a helvét hitűek is, részben legalább tiltakoztak s azt mindnyájan nem fogadták el.

3-szor: Az ágostai egyház a katolikus egyház példájára megtartotta a gyónás intézményét, azaz a bűnök megvallását a papnak, csak a módra nézve különbözik attól, mert az ágostai egyház nem kívánja az egyes bűnök megjelölését, azoknak egyenkénti felsorolását, mint a katolikus egyház s megelégszik azon kijelentéssel, hogy az ember magát bűnösnek érzi, a ref. egyház ellenben a gyónás intézményét teljesen eltörölte, azaz nem kívánja senkitől, hogy a maga bűneit a papnak megmondja.

4-szer: Az ágostai egyház megtartotta az oltárt és képeket, a helvéthitű egyház ezeket is kiküszöbölte templomaiból.

Az ágostai és református egyház már többször tett kísérletet az egyesülésre, de eddig még nem sikerült, sőt nem egyszer adták jelét egymás elleni ellenszenvőknek is. Pedig a különbség a két egyház között nem is nagyon jelentékeny, legalább nem számosak. Emellett a protestántizmus, ha azt a maga igaz jelentőségében fogjuk fel, nem kívánja azt a szoros hitegységet, amit a katolicizmus. Ahol az egyéni meggyőződés szabadsága el van ismervé, ott egy testület hitét egy rá-mára vonni nem lehet. Ebben tévedett a protestántizmus is, midőn kezdetben az urvacsora tana miatt a meghasonlást létrejönni

engedte, később pedig éppen olyan állást foglalt el a haladni akarókkal szemben, mint a katolicizmus a protestántizmussal szemben. Minden kis hitkülönbséget maga is hibáztatott, azokat pedig, amelyeket nagyobbaknak gondolt, határozottan üldözőbe vette, elítélte, kirekesztette a maga kebeléből. Így születtek meg a protestáns egyház kebelében azok a számtalan felekezetek, melyek részint az ágostai, részint a ref. egyházhoz állanak közelebb. Egy része azonban ezeknek a felekezeteknek a katolikus, ágostai és református egyház által közösen vallott szentháromság tanát támadván meg, ezáltal bizonyos tekintetben egy új irányt jelölt ki a keresztény egyházban, melyet a protestántizmus elve diadalra jutásának nevezhetünk; mert a szabad vizsgálódás jogát nemcsak elvileg ismerte el, hanem annak gyakorlati alkalmazására is tért nyitott. Ennek az iránynak képviselője az *unitarizmus* is.

83. §. Az unitarizmus.

Az unitarizmus a 16. század hitújításának eredménye. Célja ugyanaz, ami a többi protestáns egyházé: tudniillik, hogy megszüntesse azokat a visszaéléseket, amelyek a keresztény egyházba becsusztak akár a szent irás helytelen magyarázása, akár a szóhagyományok tanítása alapján. Megkülönböztető hite az Isten *lényegi és személyi egysége*, amely a többi protestáns felekezetektől elválasztotta és külön felekezetté tette. Nevét is ettől a megkülönböztető hitétől kapta.

Az unitárius egyház hitelvei általában a következők:

1. Isten egy lényegében és személyében. Ő a világ teremtője, fenntartója és igazgatója, az emberiségnek pedig szerető atyja. Ő az emberi lélek imádásának egyetlen tárgya, mint az igazságnak, szeretetnek, jóságnak és szentségnek kutfeje.

2. Jézus valóságos ember volt, aki Isten akaratát legtisztábban tanította, s aki példát adott arra, hogy az ember miképpen élhet Istennek tetsző életet.

3. A szent lélek Istennek ereje és ajándéka, amely az embert a jóra, az igazságra és szeretetre vezeti.

4. Az ember teljes ártatlanságban születik és szabad akarata van a jónak vagy a rossznak cselekvésére és a saját jellemének kialakítására.

5. A keresztény egyház Isten akaratának terjesztője a földön s annak tagjai szolgái az Isten országának.

6. A biblia emberek által írott és az emberiség hitének fejlődése által megszentelt könyv, amelyet az emberek különböző felfogással, de szabadon magyarázhatnak.

7. Isten kijelentésének hirdetése az egyház feladata. A nyilvános istentisztelet és igehirdetés vagy az evangelium tanítása a vallásos társadalmi élet központja. A szertartások is a vallásos élet terjesztésére szolgálnak.

8. Az ember lelke halhatatlan.

ZÁRÓSZÓ.

A vallásból mindent megtanult az, aki megtanulta szeretni az Istent és embertársait, aki megismerte emberi hivatását és ebből folyó kötelességeit és aki életével és cselekedeteivel ezeket be is tölti.

TARTALOM.

ELŐSZÓ — — — — —	Lap 5
------------------	----------

BEVEZETÉS.

Első fejezet. A vallásról általában.

1. §. A vallás meghatározása — — — — —	5
2. §. A vallás szükségessége — — — — —	7
3. §. A vallás alapja — — — — —	8
4. §. A vallások különfélesége — — — — —	9
5. §. A vallások felosztása — — — — —	11

Második fejezet. A kijelentésről.

6. §. A kijelentés fogalma — — — — —	12
7. §. A kijelentés módjai — — — — —	13
8. §. A Jézus által történt kijelentés — — — — —	14
9. §. A kijelentés folytonossága — — — — —	16

Harmadik fejezet. A szentírásról.

10. §. A szentírás foglalatja — — — — —	17
11. §. A szentírás felosztása — — — — —	18
12. §. Az ó testamentum — — — — —	19
13. §. Az új testamentum — — — — —	24
14. §. A szentírás célja — — — — —	25
15. §. A szentírás becse — — — — —	26
16. §. A szentírás használása — — — — —	28
17. §. A szentírás alapgondolata — — — — —	28

ELSŐ RÉSZ. *Istenországa Uráról: az Istenről.*

Első fejezet. Az Isten létezik.

18. §. Az Isten létezik — — — — —	50
-----------------------------------	----

Második fejezet. Az Isten lényéről.

19. §. Az Isten lényének meghatározása — — — — —	52
20. §. Az Isten lélek — — — — —	52

21. §. Az Isten egysége	— — — — —	33
22. §. Az Isten szeretet	— — — — —	35

Harmadik fejezet. Az Isten tulajdonságairól.

23. §. Az Isten tulajdonságai	— — — — —	36
24. §. Az Istennek lételére tartozó tulajdonságai	— — — — —	37
25. §. Istennek értelmi tulajdonságai	— — — — —	38
26. §. Istennek az akaratra vonatkozó tulajdonságai	— — — — —	39
27. §. Istennek az érzésre vonatkozó tulajdonságai	— — — — —	40

Negyedik fejezet. Az Isten munkáiról.

28. §. Az Isten munkáiról általában	— — — — —	41
29. §. Isten a világ teremtője	— — — — —	42
30. §. Isten a világ fenntartója	— — — — —	43
31. §. Isten a világ igazgatója	— — — — —	44
32. §. A világon található csapások szintén az isteni gondviselés eszközei	— — — — —	45
33. §. Isten a világ törvényadója	— — — — —	46
34. §. A tiz parancsolat	— — — — —	47
35. §. A szeretet törvénye	— — — — —	49
36. §. Visszapillantás az első részre	— — — — —	49

MÁSODIK RÉSZ. *Isten országának polgáráról: az emberről.*

Első fejezet. Az ember méltóságáról.

37. §. Az ember a teremtés koronája	— — — — —	51
38. §. Az ember az Isten képmása	— — — — —	52
39. §. Az ember rendeltetése	— — — — —	54

Második fejezet. Az ember gyarlóságáról.

40. §. A rosszra való hajlandóság	— — — — —	55
41. §. A bűn fogalma	— — — — —	55
42. §. A bűn különféle nemei	— — — — —	56
43. §. A bűn általánossága	— — — — —	57
44. §. A bűn következményei	— — — — —	58
45. §. A büntől való szabadulás	— — — — —	59
46. §. Visszapillantás a második részre	— — — — —	60

HARMADIK RÉSZ. *Isten országának alapítójáról: Jézusról.*

Első fejezet. Az előkészület.

47. §. A pátriárkák	— — — — —	61
---------------------	-----------	----